

Leszek Leszczyński¹

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

O wykładni prawa i jej wymiarze praktycznym. Kontekst sądowego stosowania prawa²

Celem opracowania jest podkreślenie wagi kilku zagadnień w ramach problematyki wykładni prawa, które, jak się wydaje, wymagają rozwinięcia na gruncie polskiej teorii i filozofii prawa, rzecz jasna przy wykorzystaniu jej dotychczasowych osiągnięć. Rozwinięcie takie jest potrzebne po to, aby wypracowywana teoria wykładni prawa mogła być teorią pełniejszą oraz – co nie powinno być twierdzeniem obrazoburczym – bardziej zorientowaną praktycznie (zwłaszcza w kontekście sądowych procesów stosowania prawa). Uwagi zaprezentowane w tym kontekście w niniejszym opracowaniu wiążą się z przekonaniem autora, płynącymi z badań nad orzecznictwem sądowym (sądów polskich oraz m.in. europejskich i amerykańskich), a także z własnego doświadczenia orzeczniczego.

1. Trzy kwestie ogólne

Problematyka wykładni prawa stanowi bez wątpienia mocną, jeśli nie najmocniejszą stronę międzynarodowej aktywności polskiej teorii i filozofii prawa, co uwidacznia się m.in. w możliwości wyodrębnienia w jej ramach wielu koncepcji i ujęć³, w zdecydowanej większości oryginalnych na tle osiągnięć światowych. Nie oznacza to jednak, że nie da się dostrzec potrzeby ujęć nowych, ujmujących wykładnię prawa w nowym świetle, chociażby jedynie modyfikującym koncepcje i ujęcia „klasyczne”. W tej konwencji pozwalam sobie zarysować kilka kwestii, które w mojej ocenie powinny się stać w szerszym niż dotąd zakresie przedmiotem badań i ustaleń teoretycznoprawnych, a tym samym – przyczyniać się do uzupełniania dotychczasowego dorobku.

Pierwszym z nich jest wyraźniejsza, niż ma to miejsce dotychczas, konfrontacja ogólnego modelu wykładni opartego – co do zasady – przede wszystkim na cechach wykładni doktrynalnej, z jej ujęciem praktycznym (decyzyjnym, operatywnym), urzeczywistniającym się zwłaszcza w wymiarze sądowych procesów stosowania prawa.

¹ Numer ORCID: 0000-0003-4300-5461. Adres e-mail: leszek.leszczyński@poczta.umcs.lublin.pl

² Opracowanie zostało przygotowane w ramach realizacji projektu badawczego *Aksjologiczna dyskrecjonalność sędziowska. Między intencjami prawodawcy a autonomią sądownictwa*, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki na podstawie umowy nr 2016/21/B/HS5/00139.

³ Por. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, dyrektywy, wskazówki*, Warszawa 2006, s. 67 i n.

Skoncentrowanie się na podstawowych właściwościach wykładni operatywnej pozwoliłoby z jednej strony na zbudowanie modelu w pewnym zakresie konkurencyjnego, a z pewnością modyfikującego model ogólny, natomiast z drugiej – na sprawniejsze nakładanie ustaleń teoretycznych na sądową praktykę interpretacyjną, która przecież takiej komunikacji z różnych powodów potrzebuje.

Drugim jest wypływająca z cech wykładni operatywnej zasadność szerokiego ujęcia wykładni jako rozumowania prawniczego, które powinno obejmować jej przebieg w modelowym układzie fazowym. W skład takiego układu powinny wchodzić także ustalenia walidacyjne, w ramach których dostrzeżona byłaby z kolei rola „pozaprzepisowych” nośników prawa (wcześniejszych decyzji sądowych i pozasystemowych kryteriów otwartych). Model ten pozwoliłby także na wyznaczenie różnych ról pełnionych przez poszczególne reguły wykładni w różnych fazach jej procesu.

Aspektem trzecim natomiast jest kwestia potrzeby komparatystycznej relatywizacji procesów wykładni prawa. Najważniejszym jej wyrazem – obok np. budowania porównawczej teorii wykładni prawa w kontekście podstawowych kultur prawnych prawa stanowionego *common law* czy też islamskiego lub dalekowschodniego porządku prawnego – mogłoby stać się nałożenie ogólnego modelu operatywnej wykładni prawa na właściwości poszczególnych gałęzi prawa (przynajmniej tych o charakterze podstawowym) oraz różnych typów podejmowania decyzji prawnych. Te ostatnie, poza typem sądowym, obejmują nie tylko typ administracyjny, ale także typ mediacyjny oraz szczególne formy decydowania prawnego, np. w ramach sądowej kontroli konstytucyjności aktów normatywnych lub działań administracji.

Wskazanie powyższych kwestii nie jest powodowane czy warunkowane intencją deprecjonowania tych osiągnięć teoretycznoprawnych, które byłyby uzupełniane lub modyfikowane w przypadku głębszego rozwijania podniesionych problemów. Nie wynika także z przekonania, że tylko te kwestie, które zresztą w jakimś zakresie są przecież obecne w różnych opracowaniach, mogą rozwijać teorię wykładni. Ma ono natomiast związek z dotychczasowymi badaniami i publikacjami zarówno autora tego opracowania, jak i członków kierowanego przez niego zespołu badawczego⁴, i w tym kontekście oraz z tego powodu ich wybór może być stosunkowo najpełniej uzasadniony, biorąc pod uwagę cel całego tomu, w którym się ono znalazło.

2. Wykładnia operatywna i jej kontekst decyzyjny

2.1. Wykładnia operatywna jako odrębny rodzaj wykładni prawa

Skoncentrowanie się przy budowie modelu wykładni prawa czy też poszczególnych składników jej procesu na właściwościach wykładni operatywnej (decyzyjnej) może przynieść wiele nowych lub względnie nowych ustaleń, które po pierwsze, wyraźnie wzmocnią odrębności poszczególnych rodzajów wykładni, natomiast po drugie – wskażą na przydatne modyfikacje i w konsekwencji wzbogacą dominujący model wykładni. Model ten, zwłaszcza w porządku prawa stanowionego, ogniskuje się wokół wykładni przepisów prawnych, poświęcając mniej uwagi interpretacyjnej roli innych nośników prawa.

⁴ W kolejnych przypisach zostaną podane m.in. przykłady najważniejszych prac tego zespołu i jego członków, uwzględniających wymiar praktyczny wykładni prawa w węższym lub szerszym zakresie, co ma świadczyć o realizacji takiej perspektywy badawczej od pewnego już czasu.

Punktem wyjścia dla wydobycia tych właściwości wykładni operatywnej jest przyznanie, że jest ona odrębnym podmiotowo, ale też metodologicznie rodzajem wykładni. Nie znaczy to, że nie wchodzi ona w różnorodne relacje merytoryczne (np. w zakresie wykorzystania dorobku innych rodzajów wykładni) oraz formalno-porównawcze (np. co do mocy wiążącej i profesjonalnej kompetencji jej dokonywania) z innymi, powszechnie wyróżnianymi w literaturze rodzajami wykładni. Przejawami wykładni operatywnej są akty wykładni dokonywanej przez sądy, organy administracji oraz inne podmioty działające w tej sferze na zasadzie upoważnienia do podejmowania decyzji stosowania prawa (np. zakłady, ograny samorządu zawodowego itp.) lub decyzji rozwiązyujących spory prawne (np. w trakcie mediacji). Stąd można tę wykładnię nazwać zarówno wykładnią operatywną, jak i decyzyjną lub praktyczną, chociaż żaden z tych terminów (a tym bardziej obejmujący tylko część praktyki decyzyjnej termin „wykładnia sądowa”) nie jest terminem w pełni oddającym istotę tego rodzaju wykładni.

Jeżeli pozostałe rodzaje wykładni powiązać z wyróżnieniem wykładni autentycznej, legalnej delegowanej, doktrynalnej oraz powszechnej („potocznej”), to należałoby przyjąć, że wykładnia operatywna cechuje się profesjonalizmem opartym na wiedzy merytorycznej co do prawa (oraz w pewnym zakresie co do metodologii wykładni) w wymiarze porównywalnym z wykładnią doktrynalną oraz legalną delegowaną (jeśli jest dokonywana przez sąd). Podmioty „firmujące” wykładnię autentyczną działają bowiem na pograniczu dyskursu politycznego i prawnego – co nie wyklucza korzystania z wiedzy doradców prawnych – natomiast podmioty dokonujące wykładni „potocznej”, odpowiadającej zazwyczaj procesom przestrzegania i realizowania prawa albo nie posiadają profesjonalnej wiedzy prawniczej, albo dokonana przez nie wykładnia nie pełni żadnej funkcji w procesie podejmowania decyzji (np. jeśli jest to nieformalne „doradztwo interpretacyjne” profesjonalnego prawnika). W tym kontekście do szerzej rozumianej wykładni operatywnej należałoby natomiast zaliczyć wykładnię dokonywaną przez „doradców prawnych” w ramach formalnej obsługi prawnej (jeśli wiąże się ona bezpośrednio z procesem stosowania prawa) oraz wykładnię dokonywaną w toku działalności prawodawczej, obejmującą np. wykładnię prawodawcy odnośnie do regulacji dotyczących jego kompetencji prawodawczych, procedury legislacyjnej, czy treści norm uchylanych lub zmienianych⁵.

Podobieństwo między wykładnią operatywną i wykładnią doktrynalną można dodatkowo przenieść także na kwestię mocy wiążącej wyników dokonanej wykładni. Oba jej rodzaje – w odróżnieniu od wykładni autentycznej i legalnej delegowanej – charakteryzuje bowiem w wymiarze generalnym brak takiej sformalizowanej mocy, co nie oznacza ani braku wpływu tych wyników na inne procesy wykładni („siłą argumentów”), ani też braku szczególnej mocy wiążącej wykładni wyrażonej w treści pewnych decyzji sądowych (np. ograniczonej podmiotowo mocy wiążącej uchwał składów poszerzonych, orzeczenia prejudycjalnego lub orzeczenia uchylającego orzeczenie kontrolowane). Wpływa to na sposób dokonywania i uzasadniania obu tych procesów i aktów wykładni, które muszą samodzielnie „wypracować” autorytet pozwalający na upowszechnienie ich wyników.

2.2. Rola perspektywy decyzyjnej wykładni

Zasygnalizowane wyżej rozróżnienia i relacje prowadzą do wskazania korzyści, jakie dla ogólnych ujęć wykładni mogą wynikać z dostrzegania jej praktycznego (decyzyjnego)

⁵ Por. A. Korybski, L. Leszczyński, *Stanowienie i stosowanie prawa. Elementy teorii*, Warszawa 2015 (np. s. 151).

wymiaru⁶, jednoznacznie odróżniającego tę wykładnię od pozostałych jej rodzajów, a zwłaszcza od wykładni doktrynalnej.

Po pierwsze, punktem wyjścia jest przyjęcie decyzyjnej perspektywy wykładni operatywnej. Oznacza ona skoncentrowanie się na takim ujmowaniu wykładni, które traktuje ją nie jako samodzielny akt rozumienia (np. sensu wyrażenia czy treści abstrakcyjnej normy prawnej), czy nawet wyjaśniania – mimo wprowadzania aktu komunikacji z adresatem w postaci uzasadnienia decyzji interpretacyjnej – lecz jako środek niezbędny do podjęcia decyzji stosowania prawa. Wykładnia operatywna jest bowiem dokonywana w celu podjęcia takiej decyzji, co – niezależnie od tego, że rzutuje na kolejne (zasygnalizowane niżej) cechy tej wykładni – może się wiązać dodatkowo z oceną tego procesu z punktu widzenia wymogów pragmatyzmu czy prakseologii działań interpretacyjnych (np. szybkość, oszczędność środków, klarowność przekazu itp.).

Po drugie, istotne jest dostrzeżenie tych właściwości wykładni operatywnej, które oznaczają umieszczenie procesu wykładni prawa w konwencji proceduralnego nakazu dojścia do takiego jej wyniku, który pozwoliłby na podjęcie decyzji. Nakaz ten, oparty na proceduralnym nakazie wydania decyzji stosowania prawa w każdej ważnie wniesionej sprawie, nie pozwala ani na rezygnację z prowadzenia wykładni w ogóle, ani na zatrzymanie tego procesu przed osiągnięciem wyniku wystarczającego do podjęcia jakiejś decyzji (choćby proceduralnej, polegającej na pozostawieniu sprawy bez rozpoznania). Proces wykładni operatywnej staje się w ten sposób składnikiem procesu decyzyjnego obwarowanego sformułowanym niekiedy wyraźnie⁷ zakazem uchylenia się od orzekania, z powodu np. niejasności prawa czy braku konkretnej regulacji normatywnej, co może prowadzić do zastosowania bardziej złożonych zabiegów w ramach takiej wykładni (np. interpretacyjnego wykorzystania kryteriów pozaprawnych, wcześniejszych decyzji czy rozumowań inferencyjnych). Pozwala także na ocenę procesu wykładni z punktu widzenia doniosłego aksjologicznie wymogu szybkości procesu decyzyjnego (rozsądnego terminu podjęcia decyzji).

Po trzecie, określenie istoty wykładni operatywnej wymaga uwzględnienia będącej składnikiem procesu decyzyjnego „sytuacji interpretacyjnej”⁸, a w szczególności roli, jaką w jej ramach pełni powiązanie samej wykładni z procesem ustalania konkretnego stanu faktycznego. Pozwala to zarówno na odróżnianie, jak i na poszukiwanie punktów łączących obie zasadnicze czynności procesu decyzyjnego stosowania prawa: ustalania stanu faktycznego i ustalania stanu prawnego (przy modelowym utożsamieniu wykładni operatywnej z tym ostatnim działaniem). Takie łączenie obu czynności jest w pewnych szczególnych sytuacjach niezbędne, np. w ramach wykładni regulacji związanych z faktami wyróżnionymi oceniająco⁹, ale ma także skutki ogólne. Wpływa bowiem na takie ukształtowanie modelu stosowania prawa, w którym oba te działania prezentowane są nie jako kolejne fazy, lecz jako rozumowania i czynności dokonywane co do istoty równolegle (przy uznaniu inicjującej dla procesu decyzyjnego roli pierwotnej i mającej charakter orientacyjny informacji o faktach sprawy). Lepiej odzwierciedla to realny układ procesu decyzyjnego, ale też pozwala na rozpoczęcie na nowo ustaleń stanu prawnego w przypadku ujawnienia się nowych faktów.

⁶ Por. L. Leszczyński, *Wykładnia operatywna (podstawowe właściwości)*, „Państwo i Prawo” 2009/6, s. 11–23.

⁷ Art. 6 Kodeksu Napoleona czy art. 1 szwajcarskiego Zivilgesetzbuch.

⁸ Maciej Zieliński wiąże z tym czynnikiem w ramach derywacyjnej koncepcji wykładni „moment interpretacyjny” (por. M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 313 i n.).

⁹ Por. J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 177–182.

Po czwarte, akcentowanie odrębności wykładni operatywnej, wynikających w pewnym sensie z aspektu trzeciego, pozwala na ograniczenie zakresu tego rodzaju wykładni w tym sensie, że jej rezultat obejmuje tę część „materiału normatywnego”, która jest niezbędna do wydania decyzji stosowania prawa. Zawęża to jej przedmiot, a jej wynikiem nie jest tu określenie treści „całej wyinterpretowanej normy” (normy możliwej do wyinterpretowania), z jej pełnym zakresem normowania i zakresem zastosowania¹⁰, lecz „jedynie” tej jej części, która będzie stanowić normatywną podstawę decyzji stosowania prawa, łączącą bazowe wzory zachowania zrekonstruowane z wykorzystanych nośników prawa. Ta finalna podstawa, budowana w warunkach proceduralnego nakazu podjęcia decyzji, jest jednocześnie o tyle węższym zakresowo od „całej normy” wzorem zachowania, że odpowiada (odpowiadać powinna) precyzyjnie „potrzebie decyzyjnej” (określonej przez właściwości ustalonego stanu faktycznego).

Po piąte, co stanowi niejako drugą stronę aspektu czwartego, istota wykładni operatywnej, mimo zawężenia jej zakresu i przedmiotu, „wymusza” ujmowanie materiału normatywnego w wielostronnej konfiguracji typów zrekonstruowanych normatywnych podstaw decyzji. Łączy ona bowiem podstawy materialnoprawne (najczęściej utożsamiane z przedmiotem wykładni prawa) z niezbędnym do określenia pełnego stanu prawnego danego procesu decyzyjnego budowaniem podstaw kompetencyjnych oraz proceduralnych. W ramach tych ostatnich należy też wyróżniać podstawy określające działania w całym procesie (będące niekiedy rodzajem proceduralnych zasad prawa) oraz podstawy szczegółowe, wykorzystywane – niekiedy w pewnym sensie „automatycznie” – w odniesieniu do konkretnych działań procesowych (np. kolejności udzielania głosów świadkom). Z kolei w ramach podstaw materialnoprawnych niezmiernie istotne jest odróżnienie podstaw kwalifikacyjnych (pozwalających na kwalifikację ustalonego stanu faktycznego) oraz podstaw „konsekwencyjnych” (ustalających, nie zawsze będące rodzajem sankcji, konsekwencje kwalifikacji stanu faktycznego), które w istocie określają różne części składowe decyzji stosowania prawa.

Po szóste, koncentracja uwagi na cechach wykładni operatywnej przyczynia się do łączenia rozumowań interpretacyjno-decyzyjnych z argumentami uzasadnienia (ustnego i pisemnego), traktowanego jako istotny składnik procesu decyzyjnego. Ma to dwa istotne skutki, jeśli przyjmie się, że rozumowania interpretacyjne stają się argumentami uzasadnienia. Pierwszy z nich pozwala na ustalenie relacji pomiędzy elementami deskryptywnymi uzasadnienia, odzwierciedlającymi rozumowania w konwencji ich uogólnionego i adaptacyjnie określonego opisu – oraz składnikami przekonywania adresata decyzji i, co szczególnie istotne, adresata uzasadnienia decyzji. Natomiast drugi pozwala na określenie konkretnej pozycji wskazywanego w uzasadnieniu aktu wykładni operatywnej w ramach aktualnego stanu i dorobku orzecznictwa, ukształtowanych linii interpretacyjnych, czy tzw. precedensów interpretacyjnych – oraz na kwalifikację tego aktu z punktu widzenia wartości jednolitości praktyki interpretacyjnej, a tym samym – praktyki stosowania prawa. Dzieje się tak zresztą niezależnie od tego, czy intencją takiego umiejscowienia (niekiedy wyraźnie ujawnionego w uzasadnieniu) jest „zmieszczenie się” w takiej linii, tj. powielenie czy oparcie się na jakiejś wcześniejszej decyzji interpretacyjnej – czy zanegowanie i ewentualnie zapoczątkowanie nowej takiej linii (co zależy m.in. od rodzaju decyzji czy poziomu instancyjnego sądu dokonującego wykładni).

¹⁰ Por. Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, Warszawa 1978, s. 24.

Po siódme, właściwości wykładni operatywnej wyraźnie wskazują na konieczność ujmowania jej jako procesu rozumowań i czynności, stanowiącego przy tym składnik szerszego procesu decyzyjnego stosowania prawa. Co więcej, właściwości te rzutują na potrzebę ujmowania tego procesu w na tyle szerokim (holistycznym) zakresie, aby nie można było pozostawić poza wykładnią operatywną żadnego z rozumowań odnoszących się do ustalenia stanu prawnego powiązanego ze stanem faktycznym danej sprawy. W tym kontekście istotne jest nie tylko budowanie szerokiego katalogu reguł wykładni (z włączeniem do modelu procesu wykładni reguł kolizyjnych i inferencyjnych), ale także ujęcie procesu wykładni operatywnej w układzie fazowym, czego bezpośrednim wyrazem jest objęcie procesem wykładni fazy ustaleń walidacyjnych wchodzącej w różnorodne relacje z innymi fazami wykładni. Może to prowadzić do nazywania tego ujęcia wykładni operatywnej walidacyjno-derywacyjnym ujęciem wykładni¹¹.

3. Walidacyjno-derywacyjne ujęcie wykładni operatywnej

Intencją wyróżnienia ujęcia walidacyjno-derywacyjnego – które nie jest ani w zamyśle, ani w efekcie żadną nową koncepcją wykładni – jest zwrócenie uwagi na zasygnalizowaną wyżej potrzebę maksymalnie szerokiego zakreślenia przedmiotu wykładni operatywnej oraz ujęcia jej w postaci procesu zawierającego powiązane ze sobą fazy, co, jak się wydaje, pozwala na uwydatnienie odrębności wykładni operatywnej oraz korzyści, jakie z takiego ujęcia płyną dla ogólnego, teoretycznoprawnego „oglądu” procesów wykładni. Ujęcie to oparte jest na „klasycznym” ujęciu derywacyjnym (jest, można powiedzieć, pewną wersją takiego ujęcia derywacyjnego¹²), w ramach którego zresztą wyróżnia się pewne fazy, z którymi w jakimś sensie koresponduje układ tu prezentowany¹³.

Trzy aspekty ujęcia walidacyjno-derywacyjnego wydają się mieć największe znaczenie dla ogólnego modelu wykładni. Pierwszym z nich jest, zasygnalizowany już wyżej, układ fazowy procesu wykładni. Drugim jest wielość nośników prawa, jakie podlegają rekonstrukcji interpretacyjnej. Trzecim zaś: nierównoległość i nierównoważność ról poszczególnych reguł wykładni w poszczególnych fazach tej wykładni, i w odniesieniu do poszczególnych nośników prawa.

3.1. Układ faz procesu wykładni operatywnej

„Fazowość” operatywnych rozumowań interpretacyjnych oznaczać może wyróżnienie przynajmniej dwóch porządków ich kolejności.

Pierwszy z nich wiąże się z modelowym rozpoczynaniem ustaleń interpretacyjnych od zrekonstruowania normy kompetencyjnej (potwierdzającej własną kompetencję do działania) oraz ich kontynuacji w postaci rekonstrukcji norm proceduralnych (co do wszczęcia postępowania, czy zasad „rządzących” tym procesem decyzyjnym, ale też norm szczegółowych, określających podstawy konkretnych czynności w procesie). Prowadzi to finalnie do rekonstrukcji norm materialnoprawnych, pozwalających na kwalifikację stanu faktycznego oraz ustalenie normatywnych konsekwencji

¹¹ Por. L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*, Kraków 2000, s. 114.

¹² O pewnych różnicach między tymi ujęciami: A. Choduń, *Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*, Szczecin 2018, s. 35–36.

¹³ M. Zieliński (M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 316 i n.) układa czynności interpretacyjne w trzy grupy (fazy): porządkującą, rekonstrukcyjną i percepcyjną.

tej kwalifikacji. Modelowo określona kolejność nie oznacza rzecz jasna dokonywania każdej w powyższych rekonstrukcji na tym samym poziomie głębokości ustaleń w każdym procesie decyzyjnym. Takich ustaleń mogą nie powodować zwłaszcza podstawy kompetencyjne oraz szczegółowe podstawy proceduralne w sytuacji działań „doświadczonych” decydenta.

Drugi aspekt fazowego ujęcia wykładni operatywnej obejmuje przebieg procesu decyzyjnego, w ramach którego wyróżnia się fazy procesu wykładni, skorelowane z prowadzonymi równoległe ustaleniami faktycznymi. Te ostatnie same mogą wywoływać potrzebę wykładni, np. w przypadku przywołanych już wcześniej faktów wyróżnionych oceniająco.

Układ faz rozpoczyna faza wstępna (niejako „intuicyjna”¹⁴) wiążącą się z pierwszym „zetknięciem się” interpretatora-decydenta z materiałami sprawy i wywołująca jego „pierwsze wrażenie” co do prawnego charakteru tej sprawy, czy też co do podstawowej aksjologii (problem ma być „warty” ochrony prawnej). Stanowi ona wprowadzenie do kolejnych rozumowań, tym bardziej dla nich istotne, im bardziej doświadczony decyzyjnie jest podmiot stosujący prawo („interpretator operatywny”).

Objęcie procesem wykładni operatywnej kolejnej fazy (walidacyjnej) oznacza potraktowanie jako rozumowanie interpretacyjne działań polegających na wyborze nośników prawa służących rekonstrukcji pojedynczych, bazowych wzorów zachowania (dla wszystkich trzech rodzajów wymienionych wyżej podstaw). Wybory takie w porządku prawa stanowionego opierają się na założeniu dominującej roli przepisów prawnych. Obejmują one zarówno wybór rodzaju przepisów prawnych (krajowe, międzynarodowe itp.), wybór z tych zbiorów konkretnych przepisów (ulożonych w strukturze pionowej i poziomej systemu prawnego), określanie sposobu ich zastosowania jako bezpośredniego lub pośredniego (inferencja walidacyjna), jak i przeprowadzenie testu ich stosowalności w danym procesie decyzyjnym (efektem czego może być odmowa zastosowania formalnie obowiązującego przepisu). W fazie tej ma także jednak miejsce włączenie do zbioru zastosowanych nośników wcześniejszych decyzji sądowych („quasi-precedensów”) oraz, pod pewnymi warunkami, kryteriów otwartych zawartych w generalnych klauzulach odsyłających.

Faza kolejna obejmuje rekonstrukcję pojedynczych (bazowych) wzorów zachowania z poszczególnych nośników ustalonych w fazie walidacyjnej, która obejmuje także ustalanie znaczeń poszczególnych wyrażeń i nazw będących składnikami wypowiedzi określającej ten zrekonstruowany wzór. Wielość branych pod uwagę nośników prawa powoduje różnorodność metod rekonstrukcji (rekonstrukcja bazowego wzoru zachowania z precedensu lub kryterium otwartego przebiega inaczej niż rekonstrukcja z przepisu prawnego) oraz wielość zrekonstruowanych wzorów, które muszą być połączone w fazie następnej w normatywne podstawy decyzji mające charakter kompetencyjny, proceduralny i materialnoprawny.

Najbardziej złożona i najważniejsza decyzyjnie faza budowy takiej podstawy (swoistego finalnego wzoru łącznego), łącząca poszczególne wzory bazowe – przy założeniu że proces decyzyjny nie może opierać się na jednym wzorze zachowania – może być prowadzona w toku zwykłym (bezkolizyjnym), kolizyjnym (wymagającym zastosowania reguł kolizyjnych) oraz inferencyjnym (wymagającym uzupełnienia tego wzoru na gruncie reguł inferencyjnych).

¹⁴ Na temat roli intuicji w rozumowaniach prawniczych: T. Pietrzykowski, *Intuicja prawnicza. W stronę zewnętrznej integracji teorii prawa*, Warszawa 2012.

Fazowość rozumowań interpretacyjnych wykładni operatywnej obejmuje wreszcie redukcję normatywnych podstaw decyzji do konkretnych treści decyzji cząstkowych (kompetencyjnych i proceduralnych) oraz finalnej decyzji stosowania prawa (kwalifikacyjnej i konsekwencyjnej) wiążącą się z nałożeniem ogólnej podstawy materialnoprawnej na ustalony stan faktyczny i wprowadzeniem zindywidualizowanego wzoru zachowania dla adresata decyzji.

Aspektem fazowości wykładni operatywnej jest określenie relacji pomiędzy ustaleniami walidacyjnymi, rekonstrukcyjnymi, konstrukcyjnymi i redukcyjnymi (występującymi w takim zbiorze i takim układzie wyłącznie w ramach wykładni operatywnej) jako relacji „spiralne”. Oznacza ona, że ustalony porządek kolejności poszczególnych faz nie wyklucza powrotu do fazy wcześniejszej, niejako już zakończonej (a tym samym rozpoczęcia nowego procesu wykładni) zawsze, jeżeli wymaga tego np. ujawnienie nowych faktów, stwierdzenie kolizji normatywnej czy pojawienie się nowego przepisu lub nowej decyzji, którą w wykładni należy wykorzystać. Wymiennosc argumentów poszczególnych faz legła zresztą u podstaw nazwania tego ujęcia „walidacyjno-derywacyjnym”¹⁵, zakładającą możliwość „powracania” w konkretnym procesie decyzyjnym także do fazy walidacyjnej (a więc niejako do początku procesu wykładni).

3.2. Wielość nośników prawa

Wyróżnienie fazy walidacyjnej wykładni operatywnej powoduje istotny skutek dla postzegania zbioru nośników prawa (źródeł prawa w znaczeniu decyzyjnym¹⁶) służących kolejnym fazom tej wykładni. Zbiór ten zależy od typu kultury prawnej, niemniej zależność ta nie może oznaczać jego zakresu wyłącznie do dominującego w danej kulturze typu nośnika (np. wykorzystywania w porządku prawa stanowionego w procesach decyzyjnych wyłącznie przepisów prawnych). Jest tak nie tylko dlatego, że one po prostu w wielu przypadkach „nie wystarczają”, ale także dlatego, iż mogą nie przejść testu stosowalności (np. testu nieretroakcji, *desuetudo* czy niekonstytucyjności), co wywoła potrzebę włączenia bardziej złożonych rozumowań, m.in. odwołujących się do zasad prawa (które notabene mogą nie mieć źródła normatywnego). Ponadto, skoro sam prawodawca odsyła do kryteriów otwartych, poszerzając w ten sposób istotnie zakres swobody decyzyjnej, to przecież czyni to po to, aby podmioty stosujące prawo włączały te kryteria jako argumenty walidacyjne do procesu wykładni operatywnej obok przepisów prawnych (także jednak w celu korekty ich treści jurydycznej), wpływając na zakres tego udziału poprzez sposób odesłania oraz miejsce klauzul takie odesłania zawierających¹⁷. W warunkach realnie funkcjonującej zasady praworządności i podziału władz nie można też sądom zabronić odwoływania się do „zbiorowej mądrości orzecznicznej”¹⁸ w postaci

¹⁵ Pewnym problemem nazewniczym w tym ujęciu może być fakt, że faza walidacyjna jest też rodzajem derywacji, tyle iż nie polega ona na „wyciągnięciu” normy z konkretnego nośnika prawa (co ma miejsce w fazie rekonstrukcyjnej), lecz na „wyciągnięciu” takiego nośnika z porządku prawnego (z prawa) jako całości, nieograniczającego się zresztą do systemu przepisów prawnych.

¹⁶ Dostrzeganie tej złożoności stało się podstawą „rozwinętej koncepcji źródeł prawa”, sformułowanej przez Zygmunta Ziemińskiego (por. Z. Ziemiński, *Teoria...*, s. 79 i n.).

¹⁷ Por. np. L. Leszczyński, *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*, Lublin 1986; L. Leszczyński, *Tworzenie generalnych klauzul odsyłających*, Lublin 2000; L. Leszczyński, *Stosowanie generalnych klauzul odsyłających*, Kraków 2001; A. Choduń, A. Gomułowicz, A. Skoczyła, *Klauzule generalne i zwroty niedookreślone w prawie podatkowym i administracyjnym. Wybrane zagadnienia teoretyczne i orzecznicze*, Warszawa 2013.

¹⁸ D.N. MacCormick i R.S. Summers nazywają to mądrością z przeszłości (*wisdom from the past*). D.N. MacCormick, R.S. Summers, *Introduction*, w: D.N. MacCormick, R.S. Summers (red.), *Interpreting Precedents. A Comparative Study*, Dartmouth 1997, s. 1.

wcześniejszych decyzji stosowania prawa i prowadzących do ich wydania rozumowań interpretacyjnych (w wymiarze pojedynczych orzeczeń oraz linii orzeczniczych), zbliżającego w pewnym zakresie metody orzekania do praktyki precedensowej¹⁹.

Włączenie fazy walidacyjnej do modelu wykładni operatywnej poszerza znacznie zbiór wykorzystywanych w procesie decyzyjnym nośników prawa, których „konkretny koszyk”, kształtując się w warunkach proceduralnego nakazu podjęcia decyzji, prowadzi do uzyskania wystarczającego do podjęcia decyzji wyniku wykładni. Wywołuje to, niezależną nawet od stanowiska doktryny co do modelowego systemu źródeł prawa, konieczność oparcia się w konkretnym procesie decyzyjnym na wystarczająco adekwatnych do materiału sprawy źródłach (nośnikach prawa), co kształtuje wielocentryczny układ komponowany każdorazowo (także co do ważności poszczególnych jego składników) w odniesieniu do konkretnego procesu wykładni operatywnej i stosowania prawa.

Wielocentryczność dotyczy nie tylko różnych rodzajów nośników funkcjonujących w prawie krajowym, ale obejmuje również źródła międzynarodowe i ponadnarodowe (a także źródła z obcych porządków prawnych funkcjonujących w tej samej tradycji kulturowoprawnej) i to zarówno w postaci przepisów prawnych, jak i orzeczeń sądowych, których wykorzystywanie z krajowych procesach stosowania prawa niejednokrotnie nie zależy wyłącznie od woli sądów krajowych. Aktualnie dotyczy to zwłaszcza europejskiego wymiaru procesów stosowania prawa zarówno bezpośrednio w postaci obowiązujących regulacji normatywnych, jak i – wpływających w różny sposób na krajowe procesy wykładni prawa – orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Nie da się przy tym na stałe i dla wszystkich procesów decyzyjnych określić relacji wagi tych nośników dla treści decyzji stosowania prawa, zwłaszcza gdy obraz ten dopełniony zostanie złożonymi rozumowaniami związanymi z rolą wyroków interpretacyjnych, zakresowych czy o odłożonej utracie mocy wydawanych przez sąd konstytucyjny, interpretacyjnymi aspektami tzw. rozproszonej kontroli konstytucyjności ustaw, zastosowaniami przepisów *per analogiam legis*, „dotwarzaniem” reguł poprzez inferencje, wykorzystaniem argumentacji *per analogiam decisionis* itp. W tym sensie „decyzyjność” wykładni operatywnej powoduje, że zrekonstruowana norma zwykle nie opiera się na jednym źródle nie tylko dlatego, iż rekonstrukcji podlegają normy kompetencyjne, proceduralne i materialnoprawne, ale także dlatego, że zbudowanie pełnej (łącznej) podstawy decyzji stosowania prawa wymaga pragmatycznego potraktowania każdego źródła, które w odpowiednim zakresie i proporcji może być przydatne do zakończenia procesu decyzyjnego.

3.3. Rola poszczególnych reguł wykładni

Wskazana wyżej wielocentryczność rozumowań interpretacyjnych ma jeszcze jeden istotny skutek w kontekście ról poszczególnych reguł interpretacyjnych w poszczególnych

¹⁹ Wcześniejsze orzecznictwo może być jako „cudza decyzja interpretacyjna” składnikiem reguły interpretacyjnej nr 9 w fazie percepcyjnej derywacyjnej koncepcji wykładni (por. M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 332; A. Choduń, *Aspekty...*, s. 218–228). Systematyczna analiza procesów odwoływania się do „precedensów” w polskich sądach została zapoczątkowana przez J. Wróblewskiego (J. Wróblewski, *Precedens i jednolitość sądowego stosowania prawa*, „Państwo i Prawo” 1971/10, s. 521 i n.). Z prac ostatniego okresu por. np. T. Stawecki, *Precedens w polskim porządku prawnym. Pojęcie i wnioski de lege ferenda*, w: A. Śledzińska-Simon, M. Wyrzykowski (red.), *Precedens w polskim systemie prawa*, Warszawa 2010, s. 59–98; T. Stawecki, *Precedens jako zadanie dla nauk prawnych*, w: A. Śledzińska-Simon, M. Wyrzykowski (red.), *Precedens...*, s. 229–265; L. Leszczyński, B. Liżewski, A. Szot (red.), *Precedens sądowy w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2018; L. Leszczyński, B. Liżewski, A. Szot (red.), *Potential of Precedent in the Statutory Legal Order*, Berlin 2019; L. Leszczyński, J.M. Marshall, *Precedens w procesie orzekania. Perspektywa sędziowska w ujęciu porównawczym/Precedent in the Judicial Process. Judges' Perspective in a Comparative Approach*, Lublin 2019.

fazach lub subfazach (tokach) procesu wykładni operatywnej. O ile bowiem sam zbiór reguł wykładni nie ulega w świetle właściwości wykładni operatywnej modyfikacji w stosunku do ogólnego modelu każdego rodzaju wykładni, o tyle jednak wiązanie ich różnych ról z cechami wykładni operatywnej wpływa na kształtowanie się tych cech niejako zwrotnie, pozwalając na bardziej precyzyjne odróżnienie sposobów i zakresu wpływu poszczególnych reguł na wynik wykładni operatywnej.

Można w powyższym kontekście rozróżnić: 1) role podstawowe, oznaczające zastosowanie danych reguł na początku rozumowań w danej fazie czy subfazie oraz wiązanie z ich wykorzystaniem głównej części wyniku tych rozumowań; 2) role kontekstowe, oznaczające zastosowanie danych reguł w bezpośrednim związku z regułami podstawowymi w celu „sprawdzenia” szerszego kontekstu ich użycia; oraz 3) role uzupełniająco-korygujące, oznaczające usunięcie wątpliwości co do zakresu normowania i zastosowania, ale też ewentualne usunięcie kolizji lub wykorzystanie inferencji.

W fazie wstępnej wykładni operatywnej role podstawowe są pełnione przez reguły systemowo-strukturalne i systemowo-aksjologiczne, bowiem to na ich gruncie da się stwierdzić zarówno prawny charakter sprawy, jak i jej status jako sprawy wartej ochrony prawnej.

W fazie walidacyjnej reguły systemowo-strukturalne pełnią role podstawowe w każdym przypadku zastosowania przepisów prawnych, które z natury mają co najmniej trojkie ugruntowanie systemowe (wertikalne, horyzontalne i systematyzacyjne w ramach aktu normatywnego). Na tym tle każde włączenie innych decyzji oznacza przypisanie takiej roli regułom funkcjonalnym, podczas gdy każde włączenie kryteriów otwartych powoduje przypisanie roli podstawowej regułom zarówno systemowo-strukturalnym (zależność od miejsca generalnej klauzuli generalnej w systemie regulacji), jak i regułom wykorzystania aksjologii otwartej (związek z aksjologią identyfikowaną z kryteriami określonymi w klauzuli). Z kolei zastosowanie zasady prawa aktywizuje w takiej roli reguły zarówno systemowo-strukturalne (lokalizacja zasady w systemie regulacji), jak i systemowo-aksjologiczne (identyfikacja aksjologii kulturowej stanowiącej źródło zasady).

W fazie rekonstrukcyjnej role podstawowe należy przypisać obu rodzajom reguł językowych: semantycznych w zakresie ustalania znaczenia poszczególnych nazw i wyrażeń normatywnych oraz syntaktycznych w zakresie rekonstrukcji pojedynczych wzorów zachowania derywowanych z poszczególnych nośników, zabranych w fazie walidacyjnej. Dotyczy to w całej rozciągłości rekonstrukcji takiego wzoru zachowania z innej decyzji (jej tezy lub całości uzasadnienia) oraz w dużej mierze – rekonstrukcji wzoru z kryterium otwartego (która także musi być wyrażona językowo, chociaż w ścisłym związku z określoną przez to kryterium aksjologią pozaprawną).

Z kolei w fazie konstrukcyjnej „wraca” podstawowa rola reguł systemowo-strukturalnych o tyle, o ile najważniejszą rolę w budowaniu łącznej (łączy powyższe bazowe wzory zachowania) normatywnej podstawy decyzji pełnią przepisy prawne, i to zarówno w toku bezkolizyjnym, jak i kolizyjnym (gdzie rozumowania takie rozpoczynają się od wykorzystania reguł systemowych, np. *lex superior* czy *lex specialis*). Im ważniejszą rolę odgrywają w budowaniu tej podstawy inne decyzje, tym bardziej podstawową rolę pełnią reguły funkcjonalne (analogiczna relacja występuje w przypadku roli kryteriów otwartych w związku z regułami aksjologii pozaprawnej). Jedyne pojawienie się toku inferencyjnego oznacza przypisanie ról podstawowych regułom systemowo-aksjologicznym (np. przy rozumowaniach *per analogiam iuris* czy *a fortiori*) oraz funkcjonalnych (przy regułach instrumentalnych).

Wreszcie także w odniesieniu do fazy redukcyjnej da się przypisać rolę podstawową regułom systemowo-strukturalnym, pozwalającym na sformułowanie decyzji w konwencji wynikania z mającej postać ogólną (adekwatnie ogólną w stosunku do „potrzeb decyzyjnych”) normatywnej podstawy decyzji, i to zarówno w zakresie kwalifikacji stanu faktycznego, jak i ustalania konsekwencji tej kwalifikacji.

Ograniczone ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na omówienie złożonych relacji pomiędzy rolami podstawowymi i rolami kontekstowymi oraz uzupełniająco-korygującymi w każdej z wyróżnionych faz. Nie powinno jednak ulegać wątpliwości, że „mapa” takich relacji ukazuje miejsce i funkcje poszczególnych reguł wykładni nie tylko bardziej precyzyjnie, ale także w ujęciu ich wzajemnych powiązań. Jest tak zwłaszcza wówczas, gdy relacje te odnie się nie tylko do właściwości podstaw materialno-prawnych, ale również do podstaw kompetencyjnych i proceduralnych, koniecznych do ustalenia w ramach wykładni operatywnej. Wnioskiem pobocznym może być stwierdzenie dominującego znaczenia odgrywanego przez reguły systemowe, zwłaszcza w wersji systemowo-strukturalnej we wszystkich, poza fazą rekonstrukcyjną, fazach wykładni operatywnej.

3.4. Wpływ na formuły wykładni

Skoncentrowanie się na cechach wykładni operatywnej ujętej jako fazowo ukształtowany proces pozwala też na zajęcie lepiej uzasadnionego stanowiska w kwestii zasadności formuł *clara non sunt interpretanda* oraz *omnia sunt interpretanda*.

Cel wydania decyzji, jaki przyświeca aktom tej wykładni, wzmocniony przez jej sytuacyjność oraz proceduralny nakaz dojścia do wystarczającego do podjęcia decyzji wyniku – a także, co w tej kwestii chyba najistotniejsze, włączenie ustaleń walidacyjnych do procesu wykładni operatywnej – wyklucza możliwość ujęcia procesu podjęcia decyzji stosowania prawa nieobejmującego dokonania jakiegokolwiek aktu wykładni operatywnej. Nawet bowiem jeśli dałoby się uzasadnić brak wątpliwości np. co do znaczenia danego terminu w ramach fazy rekonstrukcyjnej (co jednak wymagałoby ustalenia jakiejś innej niż akt wykładni podstaw stwierdzenia tego braku wątpliwości), to nierealne byłoby skuteczne uzasadnienie możliwości wydania decyzji stosowania prawa bez dokonania ustaleń walidacyjnych (np. wyboru przepisu prawnego jako podstawowego nośnika prawa w porządku prawa stanowionego), niezależnie nawet od rozważania złożoności takiej operacji. Formuła *omnia sunt interpretanda* przy tym nie tylko określałaby podniesioną wyżej powszechność aktów wykładni operatywnej (wykładni operatywnej dokonuje się zawsze w procesie podejmowania decyzji), ale także poszerzałaby jej przedmiot: w skład procesu wykładni operatywnej wchodzi każdy możliwy do decyzyjnego wykorzystania nośnik prawa. Ponadto, mogłaby ona także w pewnym zakresie rzutować na zasadność „dyskontynuacyjnego” ujęcia formuły *interpretatio cessat in claris*, która wymagałaby zakończenia procesu wykładni operatywnej (osiągnięcia stanu operatywnej jasności co do ukształtowania normatywnej podstawy decyzji) dopiero po zastosowaniu wszystkich reguł wykładni występujących w tym procesie w różnych, wskazanych wyżej rolach.

4. Komparatystyczna relatywizacja praktycznego wymiaru wykładni prawa

Oba wskazane wyżej aspekty ujmowania wykładni operatywnej znajdują, jak się wydaje, pełniejszy wyraz wówczas, gdy na wynikające z nich właściwości nałożyć się dodatkowo

komparatystyczną relatywizację procesów wykładni prawa. Niezależnie bowiem od odrębnego charakteru metodologicznego twierdzeń teoretycznoprawnych i prawnoporównawczych, tezy komparatystyczne nie tylko mogą egzemplifikować ujęcia teorii prawa, ale także służyć ich urealnianiu i przedmiotowemu wzbogacaniu. Nie ma podstaw, aby nie odnieść takiej konstatacji do problematyki wykładni prawa.

Nabiera to szczególnego znaczenia w kontekście akcentowania cech wykładni operatywnej. Ta bowiem, będąc związana z różnie ukonstytuowanymi i różnie przebiegającymi procesami decyzyjnymi stosowania prawa, pozwala wydobyć składniki „ukrywające się” w obrazie wykładni widzianym w ogólnej perspektywie prawa, jako rodzaju regulacji i środka organizacji oraz kontroli życia społecznego.

Ujęcia porównawcze mogą być prezentowane w różnych wymiarach. Z całą pewnością dotyczy to najbardziej ogólnych kryteriów komparatystyki prawniczej takich jak podstawowe kultury prawne (przy dodatkowym założeniu, że przedmiotem zainteresowania nie jest jedynie klasyczne zestawienie kultur prawa stanowionego i *common law*) oraz podstawowe rodzaje społecznego i politycznego otoczenia prawa (typ reżimu politycznego i systemu gospodarczego, czy szczególna sytuacja zmiany społecznej i prawnej, zwłaszcza zmiany głębokiej). Nie może być bowiem wątpliwości, że powyższe rodzaje czynników różnicujących w odmienny sposób kształtują zarówno cały proces wykładni, jak i jego poszczególne składniki. Istotne dla komparatystycznych ujęć wykładni prawa są też wyznaczniki bardziej szczegółowe. Należą do nich: 1) dostrzeganie odrębności w rekonstrukcji różnych rodzajów norm (i odpowiednio: normatywnych podstaw decyzji w ramach wykładni operatywnej): kompetencyjnych, proceduralnych i materialnoprawnych czy też 2) dostrzeganie różnic w dokonywaniu wykładni na gruncie odrębnych argumentów walidacyjnych: przepisów *stricti iuris*, zasad prawa, kryteriów otwartych czy wcześniejszych decyzji stosowania prawa.

Wiązanie wykładni operatywnej z procesami stosowania prawa wskazuje na najbardziej komparatystycznie doniosłe zależności i relatywizacje. Należą do nich, bezpośrednio wiążące się z cechami wykładni operatywnej, cechy poszczególnych typów stosowania prawa oraz, uzupełniające te relacje, cechy gałęzi prawa, w ramach której dokonywana jest wykładnia operatywna.

Kryterium typu stosowania prawa prowadzi przy tym nie tylko do wyróżnienia wykładni w klasycznie rozróżnianych typach: sądowym i administracyjnym, ale także do objęcia tymi rozróżnieniami subtypów: kierowniczego i mediacyjnego²⁰, nie pomijając odrębności wykładni w ramach sądowej kontroli konstytucyjności aktów normatywnych, czy sądowej kontroli działań i decyzji organów administracji²¹. W odniesieniu do większości z nich (co jest jednak szczególnie istotne w sądowym typie stosowania prawa) powinno się uwzględniać odrębności wykładni w zależności od poziomu instancji, w jakiej wykładnia jest dokonywana (ze szczególnym uwzględnieniem instancji najwyższych) oraz rodzaju decyzji, jakiej podejmowaniu konkretne akty wykładni operatywnej służą (ze szczególnym uwzględnieniem różnych rodzajów uchwał interpretacyjnych).

Kryterium istotnym dla dostrzeżenia właściwości zarówno dla wykładni operatywnej, jak i dla każdego innego rodzaju wykładni prawa jest struktura gałęziowa systemu

²⁰ Por. np. M. Myślińska, *Mediator w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2018; A. Kalisz, *Mediacja jako forma dialogu w stosowaniu prawa*, Warszawa 2016.

²¹ Por. np. A. Szot, *Judicial Review of Administrative Discretion. The Influence of Court Decisions on Administrative Actions*, Berlin 2019.

prawa²². Znajduje ona wprawdzie także pewne odbicie w różnicach w wykładni przepisów aktów o różnej mocy prawnej (ze szczególnym uwzględnieniem konstytucji) czy o różnym charakterze prawnym (np. prawo wewnętrznie obowiązujące), niemniej i tak rdzeń powyższych rozróżnień da się – co do zasady – powiązać z podziałem gałęziowym. Powinny one objąć przynajmniej gałęzie podstawowe (prawo konstytucyjne, administracyjne, karne, cywilne), chociaż w przypadku gałęzi szerokich (makrogałęzi) należałoby objąć porównawczymi analizami też odrębności wykładni w gałęziach szczegółowych (np. prawo podatkowe czy prawo praw człowieka²³). Nie należy także rezygnować z takich ustaleń dotyczących wykładni prawa międzynarodowego czy ponadnarodowego²⁴.

Nie ma tu miejsca na szczegółowe wskazywanie cech, które należałoby uwzględnić w ramach prezentacji komparatystycznie ujętej wykładni prawa w poszczególnych jego gałęziach. Tytułem przykładu można byłoby podkreślić znaczenie, jakie dla tak ujętej wykładni prawa odgrywają m.in.: sposób wystawiania przepisów prawnych, zakładana i realizowana precyzja języka prawnego, systematyzacja regulacji gałęziowej, rodzaje i pozycja aktów normatywnych, obecność kodyfikacji, rodzaje regulacji i rozstrzygnięć intertemporalnych, rodzaje wyróżnianych zasad prawa, zakres konstytucjonalizacji, internacjonalizacji i europeizacji prawa danej gałęzi, miejsce i funkcja generalnych klauzul odsyłających czy znaczenie orzecznictwa sądowego w stosowaniu prawa danej gałęzi.

Zarysowany w ten sposób „program” badań teoretycznoprawnych w odniesieniu do wykładni prawa przy wykorzystaniu „komparatystyki gałęziowo-prawnej” – mimo że wiąże się tylko częściowo z praktycznym (operatywnym) wymiarem wykładni – właśnie w tych porównawczych ramach powinien łączyć dokonania doktryny prawniczej (dogmatycznej i teoretycznej) oraz praktyki sądowej (zwłaszcza że w wielu przypadkach i tak ma miejsce „unia personalna” w tym zakresie). Efektem tego byłaby nie tylko lepsza komunikacja między doktryną prawniczą i praktyką sądową, ale także, co jest szczególnie istotne, wzmocnienie jurydycznego dyskursu interpretacyjnego (przy założeniu, że w obu tych rodzajach wykładni dyskurs ten, jeśli nie jest wyłącznym, to przynajmniej dominującym sposobem „refleksji interpretacyjnej”), co jest szczególnie istotne w konfrontacji z „wykładnią prawa” dokonywaną w ramach zawsze mającego mocniejsze oddziaływanie dyskursu politycznego.

Program ten może rozpoczynać się od odrębnych ujęć wykładni prawa w poszczególnych gałęziach (co już ma miejsce i to zarówno w ujęciach dogmatycznoprawnych²⁵, jak i teoretycznoprawnych²⁶), ale nie powinien się do takiego zadania ograniczać. Efektem

²² Próba ujęcia porównawczego, łączącego aspekty dogmatycznoprawne i teoretycznoprawne została zaprezentowana w pracach zbiorowych: L. Leszczyński (red.), *Wykładnia prawa. Odrębności w wybranych gałęziach prawa*, Lublin 2006; L. Leszczyński, A. Szot (red.), *Wykładnia operatywna prawa – perspektywa teoretyczna i dogmatyczna*, Toruń 2017.

²³ Por. B. Liżewski, *Operacjonalizacja ochrony praw człowieka w porządku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (studium teoretycznoprawne)*, Lublin 2015.

²⁴ Por. np. A. Kalisz, B. Liżewski, L. Leszczyński, *Wykładnia prawa. Model ogólny a perspektywa europejskiej konwencji praw człowieka i prawa Unii Europejskiej*, Lublin 2011.

²⁵ Por. np. W. Jakimowicz, *Wykładnia w prawie administracyjnym*, Warszawa 2006; R. Mastalski, *Stosowanie prawa podatkowego*, Warszawa 2008; R. Stefański, *Wykładnia przepisów prawa karnego*, w: T. Bojarski (red.), *System prawa karnego. Tom 2. Źródła prawa karnego*, Warszawa 2011; P. Wiatrowski, *Dyrektwy wykładni prawa karnego materialnego w judykaturze Sądu Najwyższego*, Warszawa 2013; J. Napierała, *Wykładnia prawa spółek Unii Europejskiej*, Warszawa 2020.

²⁶ Por. np. Z. Radwański, M. Zieliński, *Stosowanie i wykładnia prawa cywilnego*, w: M. Safjan (red.), *System prawa prywatnego. Tom 1. Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007; L. Leszczyński, B. Wojciechowski, M. Zirk-Sadowski, *System prawa administracyjnego. Tom 4. Wykładnia w prawie administracyjnym*, Warszawa 2012; A. Choduń, M. Zieliński, *Wykładnia prawa karnego procesowego*, w: P. Hofmański (red.), *System prawa karnego procesowego. Tom 1. Zagadnienia ogólne. Część 2*, Warszawa 2013, s. 550–604; T. Stawecki, P. Winczorek (red.), *Wykładnia konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty*, Warszawa 2014; M. Smolak (red.), *Wykładnia konstytucji. Aktualne problemy i tendencje*, Warszawa 2016; L. Leszczyński (red.), *System prawa Unii Europejskiej. Tom 3. Wykładnia prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2019.

badań w tym zakresie powinno być wypracowywanie, trudniejszego niż ujęcia gałęziowe, praktycznego ujęcia „bezpośrednio porównawczego” (według jednego „autorskiego” ujęcia), uwzględniającego obecne już w literaturze ujęcia cząstkowe, ale w odróżnieniu od tych ostatnich wprowadzającego jednolitą metodologię porównywania procesów wykładni operatywnej ujętych przy wykorzystaniu narzędzi teorii prawa. W efekcie mogłoby ono wzmocnić, tak potrzebne dla wewnętrznej integracji nauk prawnych, szersze zainteresowanie przedstawicieli nauk dogmatycznoprawnych ujęciami wykładni prawa o charakterze teoretycznoprawnym.

W efekcie powyższych relatywizacji sam model operatywnej wykładni prawa, budowany zazwyczaj w odniesieniu do sądowego typu stosowania prawa w porządku prawa stanowionego, funkcjonujący w demokratycznym, praworządym i (względnie) stabilnym systemie społecznym i politycznym, uzyskałby dodatkowe „wskaźniki pomiaru”, z których najważniejsze dotyczą właściwości poszczególnych działów czy gałęzi prawa.

5. Uwaga końcowa

Wszystkie zasygnalizowane wyżej praktyczne aspekty wykładni prawa wydają się być jednakowo ważne zarówno dla komunikacji między teoretycznymi i dogmatycznymi naukami prawnymi (co może przysłużyć się wzmocnieniu tzw. wewnętrznej integracji nauk prawnych), jak i dla komunikacji między nauką prawa w całości a sądową praktyką stosowania prawa – co może wpłynąć na pewien stopień ujednoczenia sposobów pojmowania prawa i jego funkcjonowania między tymi sferami refleksji prawniczej. Jest to szczególnie ważne w sytuacji pewnego osłabienia dyskursu prawnego, spowodowanego m.in. oddalaniem się jego teoretycznych i praktycznych składników oraz otwartą ingerencją weń przez dyskurs polityczny. Podmioty działające w ramach dyskursu politycznego z całą bezwzględnością potrafią bowiem wykorzystywać – w celu zgodnego z linią polityczną dotarcia do świadomości społecznej – naturalną przewagę, jaką daje zaakceptowana w odbiorze społecznym możliwość niewchodzenia w (zawsze trudne, a niekiedy nużące) struktury głębokie zjawiska prawnego (zwłaszcza rozumowań prawniczych) oraz łatwiejszy dostęp do środków przekazu, nie stroniąc przy tym od wypowiedzi, którym nadają status wykładni prawa. W kontekście tej relacji istotne jest, aby wszystkie podmioty uczestniczące w dyskursie prawnym, w sposób możliwie pewny i trwałe, opierały się na przekonaniu o jego merytorycznej doniosłości, na pewnym stopniu jednolitości postrzegania porządku prawnego oraz na profesjonalnym zrozumieniu pewnych (oby nie przełamujących tę jednolitość) jego odrębnościach wewnętrznych. Wydaje się, że nadanie teorii wykładni prawa, jako najważniejszemu typowi rozumowania prawniczego, mocniejszego wymiaru praktycznego, zwłaszcza w jego aspekcie sądowej wykładni operatywnej może – także w ramach powyżej zasygnalizowanych ujęć – te deficyty przynajmniej ograniczyć.

On Legal Interpretation and Its Practical Dimension: The Context of Judicial Application of the Law

Abstract: The aim of the study is to identify those aspects of legal interpretation which may strengthen its practical dimension. The operative interpretation, distinguished in the theory of law, needs to be developed, *inter alia*, in order to strengthen the legal discourse as

a whole and to contribute to better communication and deeper integration between dogmatic and theoretical legal studies. As a result, the theory of interpretation itself would become more complete. Three most important aspects of giving a practical dimension to various interpretive approaches are analysed in the paper. The first of them is the use of the so-called decision-making character of the operative interpretation, when such interpretation is made in connection with the findings of fact, which limits its scope, while at the same time broadening the number of the established normative bases for decisions, and also in the context of the subsequently-formulated justification of the interpretative decision. The second one is its validation-derivative approach, indicating the phases of operative interpretation, the multiplicity of carriers of law taken into account and the distinction of roles played at particular phases by the each type of rules of interpretation. Finally, the third aspect points to the need to include operative interpretation in the comparative approach, the main determinant of which are the differences of interpretation in particular branches of law.

Keywords: operative legal interpretation, decision-making character of interpretation, validation-derivative approach, comparative approach

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES:

- Choduń, A. (2018). *Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Choduń, A., Gomułowicz, A., Skoczylas, A. (2013). *Klauzule generalne i zwroty niedookreślone w prawie podatkowym i administracyjnym. Wybrane zagadnienia teoretyczne i orzecznicze*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Choduń, A., Zieliński, M. (2013). Wykładnia prawa karnego procesowego. In P. Hofmański (Ed.), *System prawa karnego procesowego. Tom I. Zagadnienia ogólne. Część 2*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Jakimowicz, W. (2006). *Wykładnia w prawie administracyjnym*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Kalisz, A. (2016). *Mediacja jako forma dialogu w stosowaniu prawa*. Warszawa: Centrum Doradztwa i Informacji Difin.
- Kalisz, A., Liżewski, B., Leszczyński, L. (2011). *Wykładnia prawa. Model ogólny a perspektywa europejskiej konwencji praw człowieka i prawa Unii Europejskiej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Korybski, A., Leszczyński, L. (2015). *Stanowienie i stosowanie prawa. Elementy teorii*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Leszczyński, L. (1986). *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Leszczyński, L. (2000). *Tworzenie generalnych klauzul odsyłających*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Leszczyński, L. (2000). *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Leszczyński, L. (2001). *Stosowanie generalnych klauzul odsyłających*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Leszczyński, L. (2009). Wykładnia operatywna (podstawowe właściwości). *Państwo i Prawo* 2009/6, 11–23.
- Leszczyński, L. (Ed.) (2006). *Wykładnia prawa. Odrębności w wybranych gałęziach prawa*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Leszczyński, L. (Ed.) (2019). *System prawa Unii Europejskiej. Tom 3. Wykładnia prawa Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Leszczyński, L., Liżewski, B., Szot, A. (Eds.) (2018). *Precedens sądowy w polskim porządku prawnym*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Leszczyński, L., Liżewski, B., Szot, A. (Eds.) (2019). *Potential of Precedent in the Statutory Legal Order*. Berlin: Peter Lang.
- Leszczyński, L., Marshall, J.M. (2019). Precedens w procesie orzekania. Perspektywa sędziowska w ujęciu porównawczym/Precedent in the Judicial Process. Judges' Perspective in a Comparative Approach. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Leszczyński, L., Szot, A. (Eds.) (2017). *Wykładnia operatywna prawa – perspektywa teoretyczna i dogmatyczna*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Leszczyński, L., Wojciechowski, B., Zirk-Sadowski, M. (2012). *System prawa administracyjnego. Tom 4. Wykładnia w prawie administracyjnym*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Liżewski, B. (2015). *Operacjonalizacja ochrony praw człowieka w porządku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Studium teoretycznoprawne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- MacCormick, N., Summers, R.S. (1997). Introduction. In N. MacCormick, R.S. Summers (Eds.), *Interpreting Precedents. A Comparative Study*. Aldershot: Ashgate.
- Mastalski, R. (2008). *Stosowanie prawa podatkowego*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Myślińska, M. (2018). *Mediator w polskim porządku prawnym*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Napierała, J. (2020). *Wykładnia prawa spółek Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Pietrzykowski, T. (2012). *Intuicja prawnicza. W stronę zewnętrznej integracji teorii prawa*. Warszawa: Centrum Doradztwa i Informacji Difin.
- Radwański, Z., Zieliński, M. (2007). Stosowanie i wykładnia prawa cywilnego. In M. Safjan (Ed.), *System prawa prywatnego. Tom 1. Prawo cywilne – część ogólna*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Smolak, M. (Ed.) (2016). *Wykładnia konstytucji. Aktualne problemy i tendencje*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Stawecki, T. (2010). Precedens jako zadanie dla nauk prawnych. In A. Śledzińska-Simon, M. Wyrzykowski (Eds.), *Precedens w polskim systemie prawa*. Warszawa: Zakład Praw Człowieka. Wydział Prawa i Administracji. Uniwersytet Warszawski.
- Stawecki, T. (2010). Precedens w polskim porządku prawnym. Pojęcie i wnioski de lege ferenda. In A. Śledzińska-Simon, M. Wyrzykowski (Eds.), *Precedens w polskim systemie prawa*. Warszawa: Zakład Praw Człowieka. Wydział Prawa i Administracji. Uniwersytet Warszawski.
- Stawecki, T., Winczorek, P. (Eds.) (2014). *Wykładnia konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Stefański, R. (2011). Wykładnia przepisów prawa karnego. In T. Bojarski (Ed.), *System prawa karnego. Tom 2. Źródła prawa karnego*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Szot, A. (2019). *Judicial Review of Administrative Discretion. The Influence of Court Decisions on Administrative Actions*. Berlin: Peter Lang.
- Wiatrowski, P. (2013). *Dyrektywy wykładni prawa karnego materialnego w judykaturze Sądu Najwyższego*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Wróblewski, J. (1971). Precedens i jednolitość sądowego stosowania prawa. *Państwo i Prawo 1971/10*.
- Wróblewski, J. (1988). *Sądowe stosowanie prawa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Zieliński, M. (2006). *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*. Warszawa: LexisNexis.
- Ziemiński, Z. (1978). *Teoria prawa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.